ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента, завідувач кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Гаврилова Олексія Вікторовича на дисертаційну роботу Сидорович Ольги Ігорівни "Психологічні чинники формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів", подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

1. *Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.* Дисертаційне дослідження є досить актуальним, спрямоване на підвищення рівня сучасної університетської підготовки майбутніх спеціальних педагогів. Актуальність осмислення досвіду формування професійної самосвідомості студентів, виявлення та посилення психологічних чинників формування професійної свідомості майбутнього фахівця – спеціального педагога – на часі. Адже він повинен уміти аналізувати соціально та особистісно значущі педагогічні проблеми, приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтирів, створювати психологічно обґрунтований клімат, будувати взаємини у корекційно-педагогічному та інклюзивному середовищі. Відтак актуальність дисертаційного дослідження О.І. Сидорович не викликає сумніву й засвідчує багаторівневі зв'язки з різними науковими галузями (освіта, психологія, соціальні науки, філософія, право та інші).

Доцільність вибору теми та актуальність підтверджує факт, що вона виконана в межах науково-дослідної теми кафедри психології Львівського національного університету ім. І. Франка "Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства" (2015-2017 рр., держ. реєстр. номер 0116U003295).

З огляду на викладені судження, дослідження О.І. Сидорович є вчасним, актуальним та відповідає освітнім, психологічним та педагогічним запитам науки

та практики, а також суспільства загалом.

2. *Найбільш істотні наукові результати, які містяться в дисертації.* До них належать: розроблена авторська теоретична модель ключових компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів; побудована емпірична модель дослідження показників компонентів професійної самосвідомості; реалізована формувальна програма, моделі психологічного тренінгу з посилення окремих компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів; емпірично перевірено формувальний вплив компонентів засадничого рівня професійної самосвідомості, які виступають чинниками для інших рівнів; надано рекомендації з посилення засадничих психологічних чинників з метою формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

3. *Нові факти, одержані здобувачем.* Наукова цінність дисертаційного дослідження зумовлена тим, що дослідницею вперше розкрито ієрархічну структуру психологічних компонентів професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів; обґрунтовано теоретичну й реалізовано емпіричну модель дослідження, яка виявила конфігурації налаштованостей, специфіку показників професійної самосвідомості; виявлено комплексний позитивний чинник формувальної програми психотренінгу; доведено ефективність психологічної програми психотренінгу з формування конструктивно-реалістичної конфігурації налаштованостей професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів. Розширено та поглиблено розуміння поняття "моральні атитюди"; поняття професійної самосвідомості. Подальшого розвитку набули концептуальні параметри побудови психологічної програми (психотренінгу) формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

4. *Міра обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.* Аналіз змісту дисертації та публікацій О.І. Сидорович є підставою для висновку про наукову обґрунтованість, достовірність поданих у дисертації результатів, що забезпечується чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження: коректністю постановки розглянутих

завдань, обґрунтованістю вихідних положень і системним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалу, сформульованими практичними рекомендаціями. Ґрунтовність виконаного дослідження, його висновків забезпечується науковим аналізом основних понять роботи, списком використаних й опрацьованих джерел (164 найменувань, з них 30 – іноземними мовами), апробацією змісту дисертації на конференціях. Це дало змогу дисертантці розробити методичні рекомендації та втілити результати дослідження у вітчизняну університетську практику підготовки майбутніх фахівців – спеціальних педагогів.

5. Значення отриманих авторкою результатів для науки і практики. Дисертаційне дослідження містить раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати розв'язують актуальні наукові завдання. Результати дослідження отримали апробацію на всеукраїнських, міжнародних, зокрема, зарубіжних науково-практичних конференціях та відбиток у публікаціях. Практичне значення дослідження підсилюється впровадженням наукових результатів у практику підготовки майбутніх фахівців з навчальних дисциплін "Спеціальна психологія", "Педагогічна психологія", "Основи психокорекції", "Вступ до спеціальності", "Основи роботи мовленнєвого терапевта" у закладах вищої освіти. Емпірично впроваджено основні результати дослідження в університетську практику підготовки майбутніх фахівців (це засвідчують наявні документи про впровадження результатів).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Отримані дисертанткою результати дослідження містять нові наукові положення, обґрунтовані результати, розв'язують низку важливих психологічних завдань. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути корисними для викладачів закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін. Дослідження має прогностичний потенціал, зумовлений можливістю здійснення на його основі подальших наукових пошуків у галузі професійної підготовки фахівців.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність загалом. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку

використаних джерел, додатків. У роботі поданий науковий апарат дослідження, визначено завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно вибудовуються зі змісту основної частини дисертації.

У першому розділі *"Теоретико-методологічні засади дослідження структури та компонентів професійної самосвідомості"* повно розглянуто напрацювання поняття професійної самосвідомості у педагогічному, психологічному дискурсі. Справедливо зазначено, що відносно новим дискурсивним полем, де напрацьовується проблематика професійної самосвідомості, є царина спеціальної педагогіки та психології, яка несе відбиток зрушень в науці, зокрема зі впровадженням інклюзивної освіти. Розділ завершується ґрунтовною авторською трьохрівневою ієрархічною моделлю професійної самосвідомості. Перший рівень моделі складають чітко окреслені конструктивні та неконструктивні налаштованості, другий рівень становлять компоненти ціннісної зорієнтованості (рефлексивність, самоставлення, емпатійність), третій – різні компоненти сенсоутворення (персональні орієнтації: самоактуалізація, самоефективність та інноваційність). Запропонована теоретична модель чинників професійної самосвідомості майбутнього спеціального педагога характеризується послідовністю та креативністю.

У другому розділі *"Емпіричне дослідження психологічних чинників професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів"* показані організація та методи дослідження. Констатувальний експеримент дозволив розкрити специфіку вияву показників компонентів на різних рівнях. Наведені результати математичної статистики (однофакторний дисперсійний, кореляційний, факторний аналізи) та їхня інтерпретація переконливо показали специфіку вияву компонентів професійної самосвідомості студентів різних спеціалізацій. Цікавими й інформативними виявилися результати регресійного аналізу, які підтвердили релевантність емпіричної моделі дослідження професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів (логопедів, олігофренопедагогів та ортопедагогів). Емпірично повно з'ясовано специфіку вияву чинників та обґрунтовано розвивальну модель їх посилення.

У третьому розділі *"Психологічна робота з формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів"* подана загальна характеристика психологічної програми, метою якої стала корекція системи налаштованостей, посилення рефлексивності й розвиток Я-образу студента, саморозуміння й емпатійності в контексті професійного становлення, позитивних стосунків із суб'єктами професійної діяльності. Застосовувалися адекватні методи концентрації присутності, групової дискусії, гармонізації особистісних рис. Застосовувалася також група методів тренінгу, спрямованих на конструювання подій професійного становлення (метод символічного самовиразу, групового вирішення проблем, операціоналізації тощо). Необхідно зазначити, що етапи програми удосконалення параметрів чинників професійної самосвідомості в майбутніх логопедів і корекційних педагогів (олігофренопедагогів) мали свою специфіку та слушно окреслили зони перспективного розвитку. Надані виважені психолого-педагогічні рекомендації з формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів.

Дисертація має характер завершеної наукової роботи.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом отримані результатів дисертації О.І. Сидорович заслуговують позитивної оцінки. Проте існують окремі дискусійні положення, зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У першому розділі дисертантка зазначає, що для роботи методологічно цікавими виявилися здобутки зарубіжних когнітивістів ("проблема свідомості" (Д. Челмерс), "онтологічна" проблема свідомості (Д. Деннет), "інтенційність" свідомості (Дж. Серль). Доречно більш повно про це аргументувати у тексті роботи.

2. Бажано в емпіричній моделі професійної самосвідомості додати компоненти, які стосуються специфіки роботи з дітьми з різними нозологіями.

3. Нами рекомендовано посилити когнітивний компонент професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів в процесі професійної підготовки в програмі формувального тренінгу.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний характер, не є принциповими та суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Загалом вони не знижують вагомої теоретико-практичної значущості результатів дисертаційної роботи О.І. Сидорович.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. Основні положення й результати дисертації достатньо відображено у 20 публікаціях, зокрема 17 – одноосібних, із них 9 статей (4 – у фахових виданнях України, 1 – в зарубіжному періодичному науковому виданні), 11 тез.

10. Ідентичність змісту автореферата та основних положень дисертації. Структурна побудова і зміст автореферата ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, подані в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані у тексті дисертації О.І. Сидорович.

11. Висновок. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота "Психологічні чинники формування професійної самосвідомості майбутніх спеціальних педагогів" відповідає вимогам МОН України, а її авторка – Сидорович Ольга Ігорівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри логопедії та спеціальних методик
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка О.В. Гаврилов

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Підпис засвідчую О.В. Гаврилова
(прізвище)
Начальник відділу кадрів
(підпис) І.І.Оліник